

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ תשע"ג
מספר 440

אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה

"אחינו כל בית ישראל,
הנתונים בצרה ובשביה,
העומדים בין בים ובין ביבשה,
המקום ירחם עליהם,
ויוציאם מצרה לרווחה,
ומאפלה לאורה, ומשעבוד לגאולה,
השתא בעגלה ובזמן קריב,
ונאמר אמן"

תפילה זו נאמרת בבתי כנסת בתפילת שחרית אחרי קריאת התורה בציבור, בימי שני וחמישי שאומרים בהם תחנון, אחרי ארבעה יהי רצון (יהי רצון [...]) להשיב את שכינתו בתוכנו במהרה בימינו וגו', יהי רצון [...] למנוע מגפה ומשחית וגו', יהי רצון [...] לקיים בנו חכמי ישראל [...] בכל מקומות מושבותיהם וגו', יהי רצון שנשמע ונתבשר בשורות טובות וגו') ולפני "אשרי יושבי ביתך".

התפילה מתייחסת למצוות פדיון שבויים ומכוונת להצלה ולשחרור אנשים מעם ישראל המצויים בשבי. מצווה זו היא בעלת חשיבות רבה על פי ההלכה היהודית. בשולחן ערוך (יורה דעה, סימן רנב, ג) נאמר: "כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים". היינו, מי שיכול להביא לפדיון שבויים ולא עושה כך אומר עליו הכתוב כאילו מביא להריגה של השבוי.

זאת ועוד, הרמב"ם (הלכות מתנות עניים ח, ז) אומר:

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים, ועומד בסכנת נפשות. והמעלים עיניו מפדיונו, הרי זה עובר על "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" (דברים טו, ז), ועל "לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), ועל "לא ירדנו בפרך לעיניך" (ויקרא כה, ג), וביטל מצוות "פתח תפתח את ירך לך" (דברים טו, ח), ומצוות "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה, לו), וביטל מצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ו"הצל לקוחים למות" (משלי כד, יא), ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

אך למרות החשיבות הגדולה של מצוות פדיון שבויים, המצווה כוללת מספר סייגים: במשנה, גיטין ד, ו נאמר: "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם. ואין מבריחין את השבויין, מפני תיקון העולם". מוסיף על כך הרמב"ם (הלכות מתנות עניים ח, יב):

אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן, מפני תיקון העולם – שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם; ואין מבריחין את השבויים, מפני תיקון העולם – שלא יהיו האויבים מכבידין עליהן את העול, ומרבים בשמירתן.

הפירוש של "יתר מכדי דמיהן" הוא: יותר מהשווי האמתי, הריאלי שלהם. אחת ממטרותיו של סייג זה היא למנוע יצירת עידוד לחוטפים או לשוטים, כי אם יראו שדרישת כופר עבור שבויים מעם ישראל היא דרך מוצלחת לעשיית רווח כלכלי גדול או שחרור של מספר ניכר של מחבלים

שמשלמים עבורם כל מחיר, יתאמצו לחטוף עוד ועוד ויקשה לשחררם.

אך כבר בתלמוד אנו מוצאים שתקנה זו אינה חלה בכל המקרים. למשל במסכת גיטין (נח ע"ב) רואים בסיפור על רבי יהושע בן חנניה שפדה מבית סוהר ברומי, תינוק יתר על דמיו בניגוד לתקנה, בשל הנימוק "מובטחני בו שמורה הוראה בישראל", היינו, שיהיה גדול בתורה ופוסק הלכה בישראל. כך נמצא כי תקנה זו מסויגת במקרה שמדובר בתלמיד חכם או אדם גדול.

יש מקרים נוספים שבהם תקנה זו מסויגת, כמו במקרה שהשבוי רוצה לשלם בעצמו עבור שחרורו את המחיר המופרז או במקרה שבעל פודה את אשתו.

אחת הדוגמאות הבולטות למורכבות סוגיה זו הייתה פרשת מאסרו של המהר"ם מרוטנבורג, גדול רבני אשכנז במאה ה-13, אשר על פי דברי המהרש"ל אסר המהר"ם לפדותו מהכלא מפני התקנה הנ"ל. אף שעל פי ההלכה היה מותר לבזוז עליו כספים רבים, חשש המהר"ם מפני ההשלכות שיהיו אם ישלמו עליו מחיר מופרז. אכן הוא מת בשבי. דוגמה אחרת הייתה מאסרו של השל"ה הקדוש שנאסר ביחד עם עוד 15 מרבני העיר ירושלים על ידי הסולטן התורכי וכופר עצום נדרש עבורם. הקהילה היהודית הקטנה בארץ ישראל הצליחה, בתחנונים, לצמצם את סכום הכופר לאחד עשר אלפים גרוש, שהיה עדיין סכום כופר ניכר, וכך ולשחרר את השל"ה הקדוש בירושלים יחד עם נכבדי הקהילה.

סוגיה זו של פדיון שבויים התעוררה בימינו בכל הנוגע לפדיון שבויי צה"ל. נושא זה מעלה שאלות רבות ברמה הרגשית, הלאומית, המוסרית והדתית. פוסקי הדור בימינו נחלקו רבות בשאלה אם כדי לפדות חייל צה"ל בודד יש לשחרר תמורתו אלפי מחבלים, אף כאלה עם דם על הידיים.

אף על פי שנאמר "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן", חלק מהפוסקים בימינו הצביעו כי הקשר של צה"ל לחייל הוא קשר מחייב ביותר, בדומה לקשר של איש ואשתו, וחובת פדיון שבויי צה"ל אינו כולל סייג זה של "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן".

כמו כן העירו חלק מהפוסקים שיש לקחת בחשבון את שאלת המורל של חיילים שעלולים להסס לצאת לקרב אם יידעו שהמדינה לא תעשה ככל יכולתה להשיבם לחיק משפחותיהם. מנגד, שחרור מחבלים, שעלולים לסכן חיי אדם, ושעצם שחרורם עלול להוות זריקת מרץ לאויב, נלקחו גם הם בחשבון.

עם זאת, נראה כי אצל רבים מפוסקי הדור הכריעה את הכף המחויבות המיוחדת של מדינת ישראל לצה"ל ולחייליו. לפיכך, הרבנים, בהם הרב שאול ישראלי, הרב עובדיה יוסף, הרב חיים דוד הלוי, הרב שלמה גורן והרב יעקב אריאל, פסקו כי ניתן לשחרר שבויי צה"ל אף במחיר של שחרור מחבלים רבים, בהם רוצחים.

ד"ר אביה גוטמן

ראש מסלול חינוך מיוחד

שלב"ר – שילוב הילד החריג בכיתה הרגילה

קס"ם – קשיים סנסומוטוריים

שונים שעליהן היו רשומים שמותיהם של שבטי ישראל. את החושן אהרון נשא תמיד על לוח לבו.

הגמרא במסכת שבת מסבירה למה אהרון זכה לעדות את החושן הקדוש, המייצג את עם ישראל במשפטו לפני הקב"ה, דווקא על לוח לבו. כאשר הודיע ה' למשה, אחיו הצעיר, כי הוא נבחר להיות השליח שיגאל את העם מעבדות לחירות, ולא אהרון, כפי שאולי היה מצופה, אהרון שמח על כך בלבבו, כפי שאומר ה' למשה על אהרון: "והנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבבו".

מאהרון אנחנו לומדים, אם כך, את המידה הנפלאה של "פרגון" ושמחה כנה ואמתית בהצלחתו של האחר, שכן פיו ולבו של אהרון היו שווים.

בהקשר זה להלן סיפור נחמד מהספר "איש צדיק היה" המתאר את חייו ואת פועלו של הרב אריה לוי ז"ל (אבי האסירים):

בשנת תשכ"ב, כשהרב אריה לוי היה בן 82 ולא היה מסוגל ללכת מהר, הרב הלך ברחוב וזיהה אדם צעיר הולך ומיהר בעקבותיו. הבחור הבחין ברב והגביר את קצב הליכתו עד שהרב נאלץ לרוץ תוך בקשה שיעצור. כשהשיג את הבחור הצעיר שאל מדוע לא נתן לו את הזכות לברכו לשלום? האדם הרכין את ראשו והסביר שלא רצה שהרב יראה אותו בלי כיפה, וזאת מאחר שהוא מכיר את אביו והדבר יעצרו מאוד. הרב לא נתן לו להשלים את המשפט ואמר: "אני נמוך קומה. אני רואה רק עד הלב..."

מקורות:

נר אביעד, השבוע בפרשה

פרשת השבוע עלון שבת, היוצא על ידי צעירי חב"ד אלכס גליקסברג, מחמ"ד מחוז ירושלים

קארין מלכה

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

הפרשה פותחת במילים: "וְאֵתָה תְּצַוֶּה" ומיד לאחר מכן: "וְאֵתָה הַקֶּרֶב" ו"וְאֵתָה תְּדַבֵּר". פסוקים אלו יכולים היו להיכתב גם ללא המילה: "אתה", אלא ישירות בלשון ציווי. "אתה" – הוא משה האמתי, הפנימי, הענו מכל אדם, שאינו מבקש דווקא ששמו יוזכר לאורך כל הפרשות של המשכן. המשכן מבטא את המקום שלכולם יש בו חלק. כולם היו שותפים שוויוניים בהקמתו והשלימו זאת במחצית השקל.

לכן אומר ה' לעמו: "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם" ולא בתוכו של המשכן, כי הקמת המשכן היא בלבד של כל אחד מעם ישראל. מפאת זאת מבטל משה את מעמדו ואת דרגתו והוא כאחד האדם, כאחד מהעם.

בענייני חינוך ומנהיגות יש לראות את המילה "אתה" כפנייה לכל אחד מאתנו. פעמים שאין הנהגה או שהנהגה חסרה במקום או בזמן. המנהיג משה נפטר מן העולם ואז "אתה" הוא זה שנמצא בכל זמן או מקום, אתה "תצוה", "תקרב" (גם מלשון תקריב) ו"תדבר".

פרשת תצוה היא הפרשה היחידה בתורה לאחר לידת משה שלא כתוב בה את שמו של משה. המפרשים נותנים לכך שתי סיבות:

א: בז' באדר מת משה ונרמז זמן הסתלקותו בפרשה הנקראת תמיד בסמוך ליום זה;

ב: כיוון שכאשר ה' רצה להשמיד את ישראל לאחר חטא העגל ביקש משה מה' שישלח להם ואמר: "ואם אין – מחני נא מספרך", וכיוון ש"קללת חכם אפילו על תנאי – באה", כלומר קללתו מתקיימת אף אם תלה זאת בפרט מסוים ("ואם אין"), שלא מתממש בסופו של דבר, לכן אף שה' נענה לבקשתו, מכל מקום התקיים ה"מחני" מפרשה אחת בתורה. פרשת "תצוה" ממשיכה את פרשת "תרומה" ומתארת את מלאכת בניית המשכן והכלים השונים בו. הפעם אנחנו קוראים, בין היתר, על בגדי הכהונה ששימשו את אהרון הכהן ואת בניו בעת ששירתו במשכן. אחד מפרטי הלבוש האלו הוא החושן, אשר הורכב מ-12 אבנים טובות מסוגים

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

תלמידים מספרים - הרב אלישע אבינר

ברוריה מכמן

חלפו שלושים שנה מאז הסתלקותו של מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל לגנוי מרומים ("יד אדר תשמ"ב), אבל עדיין ממשיכה דמותו המיוחדת להשפיע על תלמידיו [...]. מה מקורה של הצלחתו החינוכית? – מקורה בשתי מידות שהרב צבי יהודה הצטיין בהן: אמיתיות ועקביות.

אמיתיות. איש אמת הוא מי שתדמיתו החיצונית חופפת את עולמו הפנימי, ומסריו הרוחניים והמוסריים אינם מן השפה ולחוץ. אדם רגיש השומע את זולתו או לומד ממנו, יכול להבחין האם מסריו משקפים את עולמו הפנימי והאם תדמיתו החיצונית היא אמיתית או מזויפת. "ניכרים דברי אמת" (סוטה ט ב). מי שפגש את הרב צבי יהודה, חש שהוא פגש ב"חתיכה" של אמת. הרב לעולם לא "הציג" ואף לא ניסה להציג, לא באורח חייו ולא בשיעוריו. כולו אמת. "כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי: לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן" (כתובות יז א). פירוש: בשעה שסמכו רבנן את רבי זירא, הללו אותו כפי שמהללים את הכלה - 'את יפה גם בלא איפור'. רבי זירא לא נעזר בתכסיסים חיצוניים ולא ייפה בצורה מלאכותית את תדמיתו החיצונית, ולמרות זאת מצאה תורתו חן בעיני כל רואיה. תיאור זה מאפיין גם את מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל. הוא הקרין אמת, ואמת זו שבתה את לבבות תלמידיו.

עקביות. הרב לא השמיע מסרים סנסציוניים, פיקנטריה וחידודים, כדי לרתק את שומעיו אלא הורה את משנתו הרוחנית בעקביות רבה, וחזר עליה בלא הרף, שנה אחר שנה. לעיתים, שבוע אחר שבוע. השדרה המרכזית של שיעוריו בפרשת שבוע, שבהם השמיע את מסריו העיקריים, היתה זהה כל השנים. הוא חזר על שיעוריו מידי שנה כמעט באותה לשון, עד שתלמידיו הותיקים – בשומעם את תחילת המשפט – היו מסוגלים לנחש את סיומו. הרב התמיד בחזרות עד שהדברים חלחלו בנפש התלמידים והופנמו על ידם. הרב דגל בשיטתיות רוחנית.

הרב סלד מסקרנות אינטלקטואלית חיצונית (כאשר חשד שחלק מהתלמידים נוהרים לשיעוריו בגלל "סקרנות" בלבד, הוא ביטל את שיעוריו במשך תקופה ארוכה). פעם הוא התבטא שהוא בעצמו נאבק עם מידת הסקרנות עד שניצח אותה. השפעתו החינוכית התבססה על עקביות ולא על גירוי הסקרנות של תלמידיו. כאשר נשאל מדוע הוא חוזר על אותם דברים שנה אחר שנה, הוא השיב שאין התלמידים נוהגים לחזור על דבריו, לכן הוא חוזר עליהם במקומם!

[...]

הרב אלישע אבינר הוא ר"מ בישיבת ההסדר במעלה אדומים, רב קהילה, וחבר הנהלת רבני צהר.